

BOEKBEoordelingen

W. H. G. ARMYTAGE, *The American Influence on English Education*, Routledge and Kegan Paul Ltd., Broadway House, 68-74 Carter Lane, London, E.C. 4 1967, 118 p.

De schr., een groot kenner van de geschiedenis van het Engelse onderwijs, heeft de Amerikaanse invloeden op de ontwikkeling ervan nagespeurd. Deze zijn over de gehele linie van basis-onderwijs tot universiteit en in de onderwijsadministratie niet gering geweest. De Verenigde Staten hebben, als eerste onder de naties, het probleem van de opvoeding van het gehele volk onder ogen gezien en zij hebben Engeland geholpen om zijn naar standen verdeeld systeem te herzien. Nieuwe onderwijsmethoden, zoals het Dalton-stelsel, zijn uit de Nieuwe Wereld overgekomen. Tot vandaag toe leert Engeland van de nieuwe inzichten in de technologie van het leerproces, welke aan gene zijde van de oceaan zijn verworven. De auteur heeft met het bijeenbrengen van vele gegevens omtrent deze ontleningen en welgekozen citaten de vergelijkende opvoedkunde een goede dienst bewezen. Ik miste in zijn beschrijving de vermelding van de weerstanden tegen het Amerikanisme op het terrein van het onderwijs, die, naar ik mij meen te herinneren, reeds in de vorige eeuw opduiken en stellig vandaag telkens weer tot uitdrukking komen. Voor alle duidelijkheid voeg ik eraan toe, dat de reactie van Engelse schrijvers, zoals Aldous L. Huxley en George Orwell, op de *America dream* wèl aan de orde komen. PH. J. I.

MARY STURT, *The education of the people*, Routledge and Kegan Paul Ltd., Broadway House, 68-74 Carter Lane, London 1967, 432 p.

De geschiedenis van het Engelse onderwijs is reeds in een aantal geschriften geboekstaafd en er is dan ook aanleiding om de vraag te stellen of en waardoor deze geschiedenis van het Engelse volksonderwijs in de 19de eeuw gerechtvaardigd wordt. Na de lezing van dit boek antwoord ik dat er goede redenen zijn om dit werk te publiceren. Geen bestaande geschiedbeschrijving is zo rijk aan documentatie als de onderhavige. Mary Sturt heeft zich verdiept in officiële documenten: commissierapporten, parlementensverslagen, rapporten van inspecteurs en in tijdschriftartikelen, contemporaine leerprogramma's en schoolboeken. De vele welgekozen aanhalingen eruit geven haar verhaal een directheid en authenticiteit, die elders ontbreken en die, voek ik eraan toe, dat geschrift boeiend maken.

Zo leven wij bij de lezing mee met de strijd, die het Engelse volksonderwijs heeft moeten voeren tegen de vrees der meer welgestelden, die de armen onderworpen wilden houden; met de verwikkeling ervan in het conflict tussen de *Church of England* en de Nonconformisten, hetwelk een bevredigende regeling verhinderde, en met de frustratie, die voortkwam uit de liberale afkeer van staatsingrijpen, waardoor wettelijke maat-

regelen uitbleven. De kracht van het werk ligt in de aandacht, die het geeft aan de sociaal-economische achtergronden van de ontwikkeling van het Engelse schoolwezen. „The history of education since 1800 can be seen largely as the history of the machines which have set children free to receive learning and have made their elders anxious to impart it to them”, zegt de schrijfster (p. 418). Maar ook de humanitaire krachten, die de ontwikkeling hebben aangedreven, komen goed tot hun recht.

De lezer, die met enige kennis van de Nederlandse onderwijsgeschiedenis is toegerust, zal op tal van punten parallellen ontdekken. Het zou een verruiming aan de vaderlandse geschiedschrijving geven als haar auteurs de situatie elders erin betrokken. Daarvoor is hier een goede bron. Maar van het stelsel van subsidiëring naar gelang van de onderwijsresultaten (*payment by results*) heeft Engeland het monopolie! Het wordt in zijn consequenties uitvoerig beschreven.

Ik heb nog niet vermeld dat de geschiedenis van de onderwijzersopleiding in dit boek begrepen is. In verband daarmee een citaat. Over de onderwijzers schrijvende merkt Mary Sturt op „The difficulty” „was their segregated education, which prevented comparisons with abler or more cultured students, and gave them quite unjustifiable of their social importance. In the training colleges the „office of schoolmaster is spoken of as one of the highest in the land in importance, mentally, morally and religiously”. (p. 200). In Engeland gold dit in het midden der vorige eeuw. Het pleit ook vandaag nog tegen het isolement van deze opleiding.

Het boek bevat 15 illustraties, waarvan sommige het inleven in de beschreven situaties bevorderen. Het register had uitgebreider moeten zijn. Op meer dan één plaats wordt de invloed van Pestalozzi vermeld, maar de index bevat zijn naam niet. Zo komt er veel meer over schoolgebouwen in dit boek voor dan door tussenkomst van het register valt terug te zoeken. Nederland is vaker vermeld dan is aangegeven. Voor de vergelijkende geschiedbeschrijving, die ik boven bepleitte, zijn zulke gegevens nuttiger dan de schr. zich kennelijk heeft gerealiseerd. Maar dit een gering euvel van een waardevol en volwaardig boek.

PH. J. I.

G. H. BANTOCK, *Education, Culture and the Emotions*, Faber and Faber Ltd., 24 Russell Square, London 1967, 202 p.

Reeds tweemaal heb ik te dezer plaatse een boek van G. H. Bantock besproken nl. *Education in an industrial society* (P.S. 41ste jrg., bl. 93 vlg.) en *Education and values* (P.S. 42ste jrg., bl. 516). Beide malen heb ik tot uitdrukking gebracht hoezeer ik door deze vruchtbare auteur wordt gefascineerd. Hij is een essayist van een cultureel niveau, dat door de hedendaagse auteurs over onderwijs en opvoeding zelden wordt geëvenaard. Hij toont zich daarbij een origineel en eigenzinnig denker, die de moed heeft om nadrukkelijk tegen de tijdgeest in te gaan. Zijn betoogtrant prikkelt tot nadenken . . . en tot tegenspraak. Want hij, die telkens terugkomt op Charles Snow's beschouwing over de „two cultures” nl. die van de literaire en die van de natuurwetenschappelijke intellectuelen – een tegen-

stelling, die Bantock in wezen onoverbrugbaar acht —, huldigt daarnevens zijn eigen „two cultures”-leer, waarbij de cultuur van de kleine minderheid, welke deel heeft aan de „hogere” cultuur, tegenover die van de grote meerderheid wordt gesteld voor wie dit eenvoudig niet is weggelegd. En hij beschouwt deze laatste tegenstelling er als een, die uit hoofde van traditie een erfelijkheid al evenmin als de andere voor overwinning in aanmerking komt.

Deze nieuwe bundel opstellen is even boeiend als de overige en even controversieel. In 't midden ervan staat Bantock's inaugurele oratie aan de Universiteit van Leicester, waarin de zo juist signaleerde aspecten van zijn denken weer ten volle tot uitdrukking komen. Hij spreekt daar over de cultuur van het boek, die men zonder veel resultaat door het voortgezet onderwijs over de massa van het volk wil verbreiden en die haar met een zware last van bewustzijn bezwaart, maar die tallozen van de eigen identiteit dreigt te vervreemden. Alle jeugdigen hebben recht op gelijke kansen, maar dit zou er niet toe moeten leiden, dat allen een identiek geestelijk dieet te verorberen krijgen teneinde daarmee binnen de bevolking een culturele homogeniteit te scheppen. Velen van hen laat men op deze manier in de kou staan. Wij zouden moeten trachten om deze groepen van leerlingen zoveel als door het onderwijs mogelijk is een stuk echt leven mee te geven. En dat echte leven bereikt hen niet langs de weg van letteren en nog minder van de natuurwetenschap. De gedachte zou moeten leiden tot een radicale herziening van de leerprogramma's voor grote delen van de schoolbevolking. De leerlingen moeten kritisch leren omgaan met de post-literaire vormen van cultuur, die door de massa-communicatiemiddelen geboden worden.

Een ander thema, dat in Bantock's beschouwingen pleegt op te treden, is dat van de opvoeding van het emotionele leven. Het draagt in zoverre andermaal een antithetisch karakter als het zich richt tegen de eenzijdig rationeel-cognitieve attitude in de hedendaagse cultuur en het onderwijs. Op dit punt valt het mij gemakkelijker Bantock's positiekeuze te aanvaarden. Ik merk daarbij op dat in de beschouwingen over „the education of the emotions” en „myth and the school child” in deze laatste bundel tegenover vorig werk een duidelijke ontwikkeling in het denken van de auteur valt op te merken. Bantock komt op voor de erkenning van de gevoelens als een volwaardige vorm van werkelijkheidsverkenning, die waarheden vermag te onthullen, waaraan de ratio voorbijgaat, ja, in extreme gevallen zelfs tracht te verhullen. Het gevoelsleven vraagt evenals het verstand oefening en scholing. Wij moeten kinderen leren te voelen, zoals wij ze leren denken. Want ook wijzen van beleven kunnen worden overgedragen. De literatuur en andere kunstuitingen bieden er de vormen voor aan.

Ik ben blij dat deze vruchtbare denker voortgaat ons van zijn inzichten deelgenoot te maken en ik verzeker de lezers, dat de uren, met hem doorgebracht, welbesteed zullen blijken te zijn.

WILLEMS, F. E., „Remmende factoren bij de democratisering van het Limburgs Secundair Onderwijs voor Jongens”. Uitgegeven in de reeks *Studia Paedagogica van de Leuvense Universiteit*, met een voorwoord van Prof. Dr. V. D'Espallier, 1966, 341 pag.

Voor dit doctoraatsproefschrift is een uitgebreid onderzoek ingesteld in de Belgische provincie Limburg – een streek, die hoofdzakelijk bewoond wordt door arbeiders en landbouwers – om na te gaan, waarom de kinderen uit de lagere sociale milieus slechts in beperkte mate het middelbaar onderwijs bezoeken en meer belangstelling blijken te hebben voor het technisch onderwijs. Bovendien is de deelname aan het hoger onderwijs in deze provincie niet alleen bescheiden maar neemt, in vergelijking met de cijfers van het gehele land, in relatieve zin nog af, niettegenstaande de absolute deelname stijgt. Deze vertraagde stijging is opvallend, daar het volgen van voortgezet onderwijs tot het 18e jaar kosteloos is en er is bovendien een beurzensysteem om een voortgezette studie financieel mogelijk te maken. Desondanks verloopt in België de democratisering van het voortgezet onderwijs, voor de kinderen uit de lagere sociale milieus, niet zo vlot.

De geringe deelname aan het middelbaar en hoger onderwijs betekent verlies van talenten. Vanuit deze constatering heeft de onderzoeker drie vragen als leidraad voor zijn onderzoek geformuleerd:

- 1e. Waar is het verlies aan talenten te constateren?
- 2e. Wat is daarvan de oorzaak?
- 3e. Waar liggen de oplossingen voor de toekomst?

Voor de onderzoeker is het talentenverlies een niet gering maatschappelijk euvel, aangezien in de sociaal en cultureel goed gesitueerde milieus de „pool of intellect” groter is dan in de in dit opzicht minder begunstigde milieus en daar de eerstgenoemde milieus slechts een klein deel van de totale populatie uitmaken, moet het verlies aan talenten in de sociaal lagere milieus zeer aanzienlijk zijn.

In het bijzonder is voor de onderzoeker de vraag intrigerend, waarom de kinderen uit de sociaal lagere milieus in het algemeen geringe interesse hebben voor het secundaire onderwijs. Als dit een gevolg is van hun sociale afkomst dan dient te worden nagegaan welke factoren belemmerend werken op het deelnemen aan het middelbaar en hoger onderwijs.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is een stratificatie-onderzoek georganiseerd, waaraan ruim 13.000 gezinnen hebben deelgenomen. Voorts is een enquête gehouden onder de ouders van 354 jongeren.

Voor het stratificatie-onderzoek, dat in de jaren 1960–1961 is gehouden, zijn 14.998 enquêteformulieren uitgereikt en 13.334 formulieren zijn ingevuld weer terugontvangen, zodat van 89% der schoolbevolking gegevens zijn verkregen. Een wel zeer gunstig percentage voor een schriftelijke enquête.

Met het stratificatie-onderzoek is nagegaan in welke mate de kinderen uit de onderscheidene sociale geledingen deelnemen aan het secundaire onderwijs. Het onderzoek heeft nog eens beklemtoond dat de kinderen uit de lagere sociale groepen geringe interesse vertonen voor het volgen

van een middelbare schoolopleiding. Daarbij is gebleken, dat de kinderen van geschoolde arbeiders en voormannen naar verhouding meer deelnemen aan het middelbaar onderwijs dan de kinderen wier vader ongeschoolde arbeider, gepensioneerd, invalide of overleden is.

Uit vorenstaande gegevens is af te leiden, dat de financiële omstandigheden van een gezin van betekenis moeten worden geacht voor het niveau van voortgezet onderwijs der kinderen. In de vroegere literatuur over de onderhavige problematiek werden de financiële handicaps sterk geaccentueerd. Thans wordt evenwel tevens aandacht gevraagd voor de culturele tekorten, die het gevolg zijn van het geringe ontwikkelingsniveau van de sociaal lagere milieus. Deze culturele tekorten zijn o.a. dat er in het gezin geen geld beschikbaar is voor tijdschriften, boeken, ontspanning en reizen. Voorts is er thuis geen studiegelegenheid voor de kinderen en verder kunnen de ouders hun kinderen niet helpen bij studiemoeilijkheden. Deze factoren en omstandigheden kunnen ertoe leiden, dat de kinderen uit de lagere sociale milieus minder gunstige schoolresultaten behalen dan de leerlingen, die uit de hogere sociale milieus afkomstig zijn.

Voorts is een enquête gehouden onder 354 ouders van leerlingen van het voortgezet onderwijs. Uit dit onderzoek is gebleken dat

- de sociale afkomst een belangrijke invloed uitoefent op de voorkeur voor het niveau van voortgezet onderwijs;
- de kinderen uit de lagere sociale milieus in het algemeen op jongere leeftijd in het arbeidsproces worden ingeschakeld dan hun leeftijdgenoten uit de hogere sociale milieus;
- na een paar schooljaren (in 1963) de kinderen van arbeiders en landbouwers minder goede schoolresultaten behalen in de Latijnse humaniora, waar dit aanvankelijk (in 1961) niet het geval was;
- in de Latijnse humaniora de kinderen van arbeiders en landbouwers zich moeizamer in de klassegemeenschap integreren;
- de zoons van arbeiders, landbouwers en kleine zelfstandigen in de Latijnse humaniora een minder goed contact met de leraren hebben.

Verder is nog geconstateerd dat de leerlingen uit de sociaal lagere milieus:

- een gering besef van culturele waarden hebben;
- gehandicapt zijn door het beperkte aspiratieniveau van hun ouders;
- thuis grote weerstanden moeten overwinnen om op universitair niveau te kunnen studeren;
- uit gezinnen komen waar de interesse voor studie, lectuur en muziek maar matig is.

Tenslotte heeft de onderzoeker nog kunnen vaststellen dat:

- er een geringe woencultuur is in de sociaal lagere milieus;
- het hoge kinderaantal in de Limburgse gezinnen de studiekeuze der jongeren beperkt;
- in de gezinnen der arbeiders en landbouwers de uitgaven voor de opleidingen van hun kinderen zeer bezwaarlijk worden geacht;

- er een nauwe samenhang blijkt te zijn tussen de studietraditie in een familie en de studiekeuze van jongens;
- in de sociaal lagere milieus de belangstelling voor het verenigingsleven slechts matig is.

Zeer veel feitenmateriaal heeft Dr. Willems in zijn studie verwerkt. Zijn onderzoek is belangrijk. Niet is volstaan met te constateren, dat in de provincie Limburg de deelname aan het middelbaar en universitair onderwijs onvoldoende is, maar ook is een poging ondernomen - die als zeer geslaagd kan worden beschouwd - om de dieper liggende oorzaken van dit maatschappelijk achterblijven op te sporen. Zijn belangwekkend onderzoek wordt afgesloten met een aantal suggesties, die een verdere democratisering van het onderwijs moeten bewerkstelligen.

J. H. N. GRANDIA

Didactiek in kort bestek.

Oriëntatie voor de docent.

Samengesteld door de werkgroep „Didactiek lerarenopleiding” van het Nederlands Genootschap.

Zoals in het voorwoord wordt vermeld is deze brochure bestemd voor de talrijke leraren die verbonden zijn aan de scholen van het „Nederlands Genootschap”. De drie auteurs van de werkgroep zijn leraren pedagogiek aan de dagschool te Rotterdam.

In deze brochure wordt gesproken over het doel van bovengenoemde opleiding, over de geardeheid van de cursisten, richtlijnen voor een goed docent, over het examineren en tenslotte over de rechtspositie van de leraar.

De eigenlijke didactiek komt tevoorschijn in het derde hoofdstuk waar de werkgroep langs demonstratieve en goed leesbare taal komt tot „tien didactische geboden” van het lesgeven.

Het zijn tien algemeen didactische principes gedestilleerd uit de dagelijkse praktijk van het lesgeven aan deze opleidingen. Bewust en terecht hebben de auteurs in deze brochure nog aandacht besteed aan onderwerpen waarmede leraren dagelijks geconfronteerd worden.

Een duidelijk en systematisch opgebouwd werkje dat de leraren met veel goede wenken te hulp komt.

De werkgroep, die onder leiding staat van Dr. L. G. Brouwer directeur van de Dagschool, heeft eveneens beide volgende publicaties samengesteld.

Praktische wenken voor de beginnende leraar

Deze brochure valt uiteen in twee delen te weten:

- a. Onderwerpen waar iedere leraar mee te maken heeft, nl. de plaats van de leraar in de schoolgemeenschap, didactische overwegingen en problemen, vervaardiging en gebruik van visuele hulpmiddelen (ook

bandrecorder, film en televisie worden hieronder gerekend?), het ordeprobleem, organisatie van de werkplaatsen.

- b. Meer toegespitste onderwerpen, als richtlijnen voor de leraar in het eerste algemene leerjaar en verder richtlijnen voor leraren in die vakken waarvoor wordt opgeleid aan de dagschool te Rotterdam.

Voor de beginnende leraar, waar deze brochure voor is samengesteld, worden in het eerste gedeelte zeer concrete onderwerpen aan de orde gesteld. Weliswaar beknopt, maar toch helder en duidelijk wordt hier aandacht besteed aan punten als de verhouding leraar-leerling, leraar-collega, leraar-directeur, maar ook onderwerpen als het straffen, orde handhaven, werk beoordeling, doubleren enz..

Het tweede gedeelte bevat meer vak-gerichte richtlijnen betreffende inrichting lokaliteiten, het efficiënt opbergen van gereedschap en materialen, organisatie en planning wat betreft de vervaardiging van werkstukken enz.

Wanneer de beginnende leraar, en ook de „ervaren” leraar, goede nota nemen van de brochure en het in de praktijk weten te realiseren worden hun veel problemen in het dagelijks schoolleven bespaard. Aanbevolen.

De praktische vorming tot leraar

Gedachten en suggesties over de praktijk van het lesgeven in de opleiding tot leraar voor technische scholen.

Op het examen ter verkrijging van het pedagogisch getuigschrift bij het N.O., neemt de proefles een zeer belangrijke plaats in. Het is een gelukkige gedachte geweest van het Nederlands Genootschap om de werkgroep „didactiek lerarenopleiding” te verzoeken de brochure didactiek in kort bestek te laten begeleiden met de brochure praktische vorming tot leraar. Zoals de inleiding vermeld staat in dit werkje de „praktijk van het lesgeven” centraal. Naast algemene overwegingen komen aan de orde doel van de lespraktijk, de lespraktijk zelf, het gebruik van de bandrecorder en de leervorm van de lespraktijk. Tenslotte wordt als bijlage een handleiding voor observatie en beoordeling van het lesgeven verstrekt.

Als vooroefening geven de cursisten les aan medecursisten. Aan de hand van observaties worden deze lessen beoordeeld. Daarna gaan de cursisten hospiteren op lagere technische scholen. Wanneer de aspirant-leraren de goede gedachten en suggesties gedaan in deze brochure ter harte nemen zullen vele moeilijkheden bij het lesgeven worden voorkomen.

Het ware te wensen dat deze brochure niet alleen het gebied van de aspirant-leraar bereikt, want vele leraren kunnen nog rijkelijk profijt hebben van het goede wat hier geboden wordt.

E. WAGENAAR

De publicaties kosten resp. f 1,25, f 3,75 en f 1,- en zijn te bestellen bij het Centraal Bureau van het Ned. Genootschap tot Opleiding van leraren bij het Nijverheidsonderwijs, Postbus 4012, Rotterdam, of telefonisch 010-140015.